

Prof. Dr. Jusuf BAJRAKTARI

KRYENGRITJA ANTIOSMANE E VITIT 1910 NË KOSOVË

Kryengritja antiosmane e vitit 1910 në Kosovë është njëra ndër ngjarjet kryesore ne prag te shpalljes se Pavarësisë se Shqiperise. Beteja e Kaçanikut, zhvillua si rezultat i përkeqësimit të gjendjes ekonomike dhe politike të popullsisë së këtij vilajetipor edhe si reflektim i kryengritjeve te panderprera shqiptare te viteve 1908-1909, korrijeve të këqija të këtyre viteve si dhe e bojkotimit të mallrave austriakë për shkak të aneksimit të Bosnjës e Hercegovinës, të cilat kishin krijuar një gjendje të padurueshme të pushtetit osman mbi kurrrizin e popullsisë së kësaj zone. Gjendja u acarua posaçërisht për shkaqe politike. Porta e Lartë nxori disa ligje që kishin për qëllim osmanizimin e popujve joturq dhe ndalimin e aktiviteteve të klubeve dhe shoqatave që asokohe punonin në mbështetje të veprimtarisë kulturore e politike kombëtare shqiptare. Taksat dhe tatimet e reja, rekrutimi i detyruar ushtarak, masat e dhunshme për çarmatosjen e popullsisë, represioni ushtarak e policor acaruan

skajshmërisht marrëdhëniet e shqiptarëve me regjimin e egër xhonturk.¹

Personalisht valiu i Kosovës (Masar Beu), inspirusi i mitingut protestues të Shkupit kundër gjuhës shqipe, u dha urdhër të prerë titullarëve të pushtetit lokal që gjuha shqipe të mësohet vetëm me shkrimin arab. Xhonturqit filluan t'i reduktojnë ato pak të drejta kulturore që shqiptarët i kishin fituar me ligj.

Me rastin e kësaj mase të re, klubi "Bashkimi" i Shkupit, i dërgoi shtypit të Stambollit një telegram protestues ku thuhej: *"Organet e pushtetit, me gjithë urdhëresën nga Stambolli, nuk respektojnë qëndrimin neutral në çështjen e alfabetit, që ka karakter thjesht shkencor. Ato e konsiderojnë këtë si mjet politik, si diçka që sjell rezultate të rrezikshme, andaj në të gjitha anët e Vilajetit po përgatisin terrenin e nxitjes së përçarjes..... Në emër të gjithë ithtarëve kërkojmë që arsimi ynë kombëtar të zhvillohet me shkronja latine".* Qeverisë së Stambollit iu dërguan telegrame po me këtë përmbajtje edhe nga Prishtina, Mitrovica dhe vendet e tjera.²

Në ndërkohë nga Stambolli arriti urdhëresa që mësimi në gjuhën shqipe në shkollat private dhe shtetërore të zhvillohet vetëm me alfabetin osman. Shkollave ku mësohej me alfabetin latin, u ndalohet puna e mëtejshme. Zbatimi i këtij vendimi u shoqërua me represalie kundër simpatizuesve dhe ithtarëve të shkrimit dhe të shkollës shqipe, pastrimet në masë në administratën shtetërore, në ushtri, në organet arsimore dhe në institucionet e tjera. Nëpunësit dhe oficerët shqiptarë u shkarkuan nga puna ose u dënuan me transferim në provincat e largëta të Turqisë, mësuesit u larguan nga shkollat si persona të pa dëshirueshëm, ndërsa të tjerët, që nënshkruan peticione dhe telegrame në adresë të qeverisë dhe të vezirit të madh, duke u

1 *Historia e Popullit Shqiptar*, II, Tiranë, 2002, f. 419-425.

2 Zekeria Cana, *Lëvizja Kombëtare Shqiptare në Kosovë 1908-1912*, Prishtinë, 1979, f.94.

deklaruar për shkrimin shqip, iu ekspozuan ndjekjeve, madje edhe atentateve.³

Për t'u bërë ballë masave të reja të Portës së Lartë të drejtuar jo vetëm kundër shkollës dhe shkrimit shqip por edhe kundër lëvizjes shqiptare në përgjithësi, para klubeve, komiteteve të fshehta dhe rretheve patriotike në tërësi shtrohej detyra e ngutshme e bashkëpunimit dhe e forcimit të radhëve, e harmonizimit të veprimeve politike për të zhvilluar luftën e mëtejshme sipas një programi dhe qëllimi të përbashkët në frymën patriotike. Këtë qëllim e kishte thirrja e Kongresit të Dytë Kombëtar të Manastirit (2-3 prill 1910), në të cilin u mbledhën rreth 20 delegatë nga të gjitha viset shqiptare, që përfaqësonin 34 klube e shoqëri patriotike. Në Kongres morën pjesë këta delegatë: Dervish Hima, Fehmi Zavalani, Petro Nini Luarasi, Hysni Curri, Ferid Ypi, Bderi Pejani, Qamil Shkupi, Gjergj Qiriaz, Bejtulla Gjilani, Themistokli Germenji, Tefik Panariti, Hajdar Blloshmi, Abdullah Efendiu, Qazim Iliaz Dibra, Rexhep Mitrovica, Xhafer Kolonja, etj. Kryetar u zgjodh Bedri Pejani, ndërsa sekretarë Ferid Ypi dhe Petro Nini Luarasi.⁴

Punimet e Kongresit filluan vetëm pas arritjes së delegatëve të Kosovës, jo vetëm për shkak të largësisë, por edhe për shkak të përkeqësimit të gjendjes që paralajmëronte ngjarje të stuhishme, kryengritjen e re. Andaj, në mesazhin që ata sollën me vete u bënë thirrje të gjithë shqiptarëve që të bashkoheshin në luftë për liri. Kosova në këtë Kongres përfaqësohej nga Prof. Bedri Pejani, Qamil Shkupi, Bejtulla Gjilani, Rexhep Mitrovica, Hysni Curri dhe Shukri Efendija. Pjesa e parë e Kuvendit ishte e hapët për media dhe opinion, por mbledhjet më të rëndësishme u mbajtën përsëri me dyer të mbyllura, të kryesuara nga Bedri Pejani, të cilin pushteti turk e kishte dëbuar nga Idadija e Shkupit. Dervish Hima në fjalën e hapjes, tërhoqi vërejtjen për përpjekjet

3 Po aty, f. 94-95.

4 *Historia e Popullit Shqiptar, II*, f. 423; Zekeria Cana, *Lëvizja...*, f. 95.

e shtetit për të penguar përparimin kulturor dhe emancipimin politik të kombit shqiptar. Ai deklaroi se *“na kanë shpallur luftë në fushën e shkronjave, prandaj ne që jemi mbledhur këtu bashkë me të gjithë atdhetarët shqiptarë, do t’i mbrojmë me çdo mjet shkronjat tona kombëtare”*.⁵

Kongresi mori këto vendime: 1. Qendra e deriatëhershme e klubeve shpërngulet nga Manastiri në Stamboll. 2. Thirret Kongresi i Përgjithshëm Kombëtar në Janinë. 3. Do të vazhdohet edhe më tutje veprimtaria rreth programit të shkrimit shqip dhe përhapjes së arsimit; të hapet Instituti Pedagogjik në Shkup, që do të përgatiste kuadër mësimor për shkolla të mesme dhe nxjerrjen e gazetës në gjuhën shqipe. 4. Kërkohet nga Porta e Lartë, përmes një memorandum, që të ndërprehet çdo propagandë kundër shkrimit shqip etj.⁶ Në sajë të pjesëmarrjes me shumicë të patriotëve kosovarë, ky Kongres u ngrit në shkallën e një manifestimi të rëndësishëm kulturor dhe politik. Vendimet që u morën atje çonin peshë në përforcimin e veprimtarisë së klubeve dhe shoqatave patriotike si dhe ndikuan drejtpërdrejt në përgatitjen e Kryengritjes së vitit 1910.

Qysh në pranverën e vitit 1910 qëndresa e shqiptarëve të Kosovës merr gjithnjë e më shumë trajtën e një kryengritjeje të organizuar të përmasave më të gjëra kundër regjimit xhonturk. Veprimet e para kundër qeveritare nisën në mars në rrethinën e Gjakovës për t’u shtri edhe në rrethinën e Pejës, të Prizrenit e prej andej në mbarë Kosovën. Konsulli austro-hungarez i Prizrenit njoftonte Vjenën se në fshatrat midis Gjakovës e Pejës *“Ka kohë që sundon një nervozizëm, që ka për qëllim të kundërshtojë me armë qeverinë, në qoftë se kjo do të mbledhë regrutë, do të konfiskoje armët ose do të ndërmerr zbatimin e masave të reja represive”*.⁷

⁵ *Historia e Popullit Shqiptar*, f. 423.

⁶ Zekeria Cana, *Lëvizja...*, f. 96-97.

⁷ Po aty, f. 99.

Regjimi xhonturk meqë nuk ia doli në krye ta paralizonte krejtësisht punën e klubeve e të futej brenda lëvizjes shqiptare për ta dezorientuar atë, zuri të përdorte mjete të tjera: t'i akuzonte klubet si nxitëse kryesore të turbullirave, të bënte hetime policore dhe së fundi ta ndalonte rreptësisht punën e këtyre klubeve. Pasi dekreti për ndalimin e mbajtjes së armëve dhe ligji për rekrutimin e përgjithshëm që nuk përjashtonte as popullsinë e viseve malore, e cila deri atëherë ishte liruar nga ky obligim.

Për të përballuar këtë situatë krize e tensioni në të dy anët konfrontuese po zhvilloheshin përgatitjet e duhura. Shqiptarët sipas udhëzimeve të qendrave e të klubeve patriotike nga Stambolli e qendra tjera, nëpërmjet figurave të shquara organizuan mbajtjen e kuvendeve të përfaqësuesve të viseve e të zonave të caktuara ku përgatitej mobilizimi i forcave në frymën e kërkesave autonomiste. Padyshim se një nga këto tubime përgatitore patriotike me vlera të posaçme për Kryengritjen e 1910-s është Kuvendi i Parisë i mbajtur në Isniq në fillim të prillit, pikërisht para 100 – vjetësh, i cili do të pasohet me tubimin e madh popullor të Verrat e Llukës.

Në Kuvend të Verrat e Llukës u lidh besa për pajtimin e gjaqeve dhe ngatërresave si parakusht i domosdoshëm për fillimin e kryengritjes dhe për bashkërendimin e veprimeve të armatosura, pikërisht ashtu siç u kërkua të veprohej në mbledhjet e mbyllura të Kongresit të Manastirit. Shqiptarët po organizohen nën udhëheqjen e parisë vendore të kryesuar nga figura të lëvizjes si Shaban Binaku, Isa Boletini, Idriz Seferi, Sylejman Agë Botusha, etj. Kuvendi të Verrat e Llukës pati rëndësi të madhe për zhvillimin e mëtejshëm të lëvizjes së armatosur. Së pari, këtu u manifestua qartë bashkimi i të gjitha krahinave dhe kategorive shoqërore, doli në pah gatishmëria e luftës së vendosur kundër ushtrisë turke. Kjo u pa mirëfillt që në ditët e para pas mbylljes së Kuvendit. Jehona e fillimit të Kryengritjes në Kosovë vuri në lëvizje grupin e deputetëve shqiptarë në Parlamentin Osman

të cilët dolën me deklarata politike në mbrojtje të kërkesave shqiptare, hap ky që simbolizon një shkallë shumë më të avancuar të organizmit e të përgatitjes së kryengritjes në krahasim me të kaluarën.

Në deklaratën e 10 prillit të 1910-s që në emër të 13 deputetëve shqiptarë Nexhip Draga, e quajti të padrejtë dhe e dënoi vendimin e Portës për shpalljen e gjendjes së jashtëzakonshme në Vilajetin e Kosovës. Ndërsa në përkrahjen që i dhanë Ismail Qemali, Myfit Libohova dhe deputetë të tjerë shqiptarë sollën prova të qëndrueshme që dëshmojnë arbitraritetin e nëpunësve shtetëror ndaj popullsisë shqiptare si një vazhdimësi e administrimit të keq dhe pasojë e qëndrimit anakronik të xhonturqve në viset shqiptare.⁸

Ismail Qemali do t'i deklarojë ambasadorit austro-hungarez, Pallaviçinit se *"Shqiptarët kërkonin zbatimin e reformave, të cilat do t'u përshtateshin rrethanave të veçanta të vendit"*, çka nënkuptonte autonominë e Shqipërisë.⁹

Në përputhje me vendimet e miratuara në Kuvendet e Isniqit dhe te Verrat e Llukës delegatët që u kthyen në viset e tyre organizuan grupe kryengritësish, të gatshëm për t'u hedhur në luftë. Kështu flaka e kryengritjes përfshiu së shpejti të gjitha viset perëndimore e qendrore të Kosovës, rrethinën e Pejës me Rugovë, Prekorupen, Podrimen, Rekën, Malësinë e Gjakovës, Hasin dhe gjithë Drenicën. Të organizuar në grupe, më në krye prijësit e sprovuar, kryengritësit u mblodhën në vendet e caktuara për t'u përgatitur sipas planit të paraparë.¹⁰ Këto ngjarje të rëndësishme do të gjejnë hapësirë edhe në faqet e gazetave. Sipas një letre të botuar në gazetën *"Vardar"* të Shkupit, flitej për besën e lidhur midis shqiptarëve dhe për vendosmërinë e tyre që të mos i dorëzonin armët dhe mos të pranonin pagesën

8 *Historia e Popullit Shqiptar*, II, f. 428.

9 Po aty, f. 429.

10 Zekeria Cana, *Lëvizja...*, f. 107.

e tributeve. Më poshtë thuhej se katundet përreth Gjakovës si Botusha, Juniku, Carabregu, etj., kishin filluar të zbrazeshin për të vendosur 50 deri në 60 mijë kryengritës nga Dibra, Luma, Malësia, Gjakova dhe sipas të gjitha gjasave aty do të zhvilloheshin betejat vendimtare.

Shefqet Turgut Pasha arriti në Shkup në mesin e prillit 1910 me një forcë prej 16 mijë ushtarësh e cila shpejtë arriti në 40 mijë. Ai deklaroi se gjoja qeveria nuk dëshironte gjakderdhje por vendosjen e rendit e të qetësisë.¹¹

Forcat kryesore të kryengritësve i përqendruan veprimet në dy drejtime. Grupi i parë nga luftëtarët e Shalës, të Llapit dhe të Drenicës në krye me Isa Boletinin dhe prijës të tjerë, u drejtua rrugës së shkurtër kah jug-perëndimi dhe doli shpejtë në Grykën e Carralevës, me qëllim që t'i shtinte në dorë të gjitha shtigjet dhe në këtë mënyrë t'ia bënte ushtrisë osmane të pamundur depërtimin në vijën Ferizaj-Shtimje-Prizren. Isa Boletini mori mbi vete barrën kryesore, që forcat e veta dhe kryengritësit e Podrimës dhe të Ostrozubit, ta mbrojnë me ngulmë shtegun nga të dy anët e grykës. Hasan Hysen Budakova u zotua të mbante në dorë pozitat në rajonin malor në perëndim të Ferizajit dhe deri në anën jugore të Carralevës. Pjesa e dytë e kryengritëse të anës së Gjilanit dhe të Preshevës, të udhëhequr nga strategu Idriz Seferi, mori drejtimin e Grykës së Kaçanikut, që të hynte në luftë me ushtrinë e cila depërtonte nga Shkupi drejtë lindjes dhe perëndimit. Pjesa e tretë e kryengritësve qëndronte nëpër vende të caktuara në brendësi të terrenit, e gatshme për të ndihmuar aty ku do të ishte nevoja.¹²

Në fazën e parë të operacioneve ushtria osmane pësoi disfatë pas disfate. Kolona lindore që kishte për detyrë të dalë në fshatin Pozharan dhe me një aksion të shpejtë t'i rrethojë forcat kryengritëse të grupuara në këtë rajon, hasi në qëndresë të fortë.

11 *Historia e Popullit Shqiptar*, f. 429-430.

12 Zekeria Cana, *Lëvizja...*, f. 107.

Në përleshjet që u zhvilluan në Makovc, Kabash dhe në Binçë, ajo u thye keq, me gjithë epërsinë në numër dhe armë, kështu që as nuk provoi të depërtoj më tej. Kolona e dytë perëndimore, pas luftës së shkurtër afër Godancit (më 21 prill), ia doli të mposhtë kryengritësit dhe të marshojë deri në afërsi të Shtimes, ku u zhvillua luftë e fortë gjithë ditën, me humbje të mëdha nga të dy anët. Të nesërmen, ushtria vazhdoi marshimin, por nuk shkoi larg Shtimes, ngase në të hyrë në Grykën e Carralevës ndeshen në zjarrin e fortë nga të dy anët, duke pësuar humbje të mëdha. Osman Pasha provoi kot të shtinte në dorë fshatin Ribar, meqë nuk morri nga Ferizaji forca të reja, u kthye prapë në Shtime dhe Lipjan.¹³

Derisa po zhvilloheshin luftimet e para afër Carralevës, grupi kryengritës i anës së Gjilanit dhe të Preshevës që u bashkuan me ata të vendeve të tjera për rreth, e dërmoi ushtrinë turke dhe duke qenë i udhëhequr nga Idriz Seferi, Adem dhe Mustafa Kabashi morri pa humbur kohë drejtimin e Kaçanikut. Kështu që më 24 prill, rreth 3 mijë kryengritës e shtinë në dorë Grykën e Kaçanikut. Me zënien e kësaj pike strategjike shqiptarët kontrollonin krejtësisht hekurudhën Shkup-Mitrovicë dhe për dy ditë komunikacioni hekurudhor u ndërpre plotësisht.¹⁴

Zhvillimi i suksesshëm i luftimeve në Grykën e Carralevës dhe zënia e Shkallës së Kaçanikut, ishin dy fitore fort të rëndësishme që patën jehonë të fuqishme në lëvizjen shqiptare, ndërsa kryengritjes së Kosovës i dhanë një impuls të ri. Në këtë mënyrë forcat kryengritëse mbanin në dorë arteriet e komunikacionit dhe pikat strategjike, më të cilat kontrollonin një pjesë të mirë të territorit. Pushteti civil dhe ushtarak në fakt kufizohej vetëm në qytete. Ushtria osmane u detyrua të ndërprejë operacionet e të kërkojë ndihmën nga Selaniku dhe qendrat tjera administrative e ushtarake.¹⁵

13 Po aty, f. 108.

14 *Historia e Popullit Shqiptar*, f. 430; Zekeria Cana, *Lëvizja...*, f. 108.

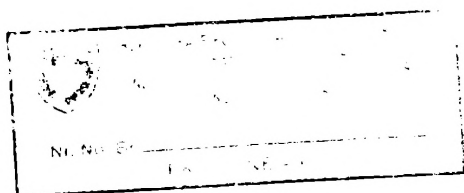
15 Zekeria Cana, *Lëvizja...*, f. 109.

Beteja e Kaçanikut u zhvillua më 30 prill 1910 me sulmin e përgjithshëm të forcave osmane nga jugu dhe veriu. Krahu i djathtë i forcave të Shkupit vepronte në drejtim të Pozharanit – Ravnishtës – Korbliçit – Hanit të Elezit që për krye manovrimit të shpejtë të sulmonte krahun e majtë dhe qendrën e forcave kryengritëse. Kolona e mesme, nën komandën e Shefqet Turgut Pashës, operonte në vijën Komogllavë – Begracë – Ninkovc, krahu i majtë i Osman Pashës, duke pasur mbështetjen e kolonës së mesme e që kishte për detyrë që t'i pushtonte pozitat e kryengritësve në pikën Guri i Markut për t'u hedhur menjëherë në sulm kundër krahut të djathtë të forcave shqiptare.¹⁶

Sulmi kryesor i ushtrisë osmane u bë në vendin Guri i Shpuem dhe në Shkallë, dy pikëqëndresa këto më të forta shqiptare. Këtij sulmi të përgjithshëm nga pesë drejtime i parapriu rrënimi me zjarr artilerie i fshatrave për rreth, popullsia e të cilave u masakrua në mënyrë të tmerrshme. Përleshjet e Shkallës për dy ditë rresht u shndërruan në kasaphane të vërtetë. Të dy palët kishin humbje të mëdha. Në taborin e ushtrisë perandorake u krijua një demoralizim dhe një dezertim nga fronti. Nga ana tjetër mbrojtësit e Kaçanikut me gjithë qëndresën heroike për ballë sulmeve të ushtrisë me zjarrin e fortë të artilerisë u detyruan të tërhiqen në drejtim të Gjilanit. Pas përfundimit të operacioneve luftarake rreth Shkallës dhe Kaçanikut ushtria zuri të hakmerrej mbi popullsinë e kësaj ane në mënyrë mizore. Gjyqi i jashtëzakonshëm ushtarak (Yrfija) gjykonte kryengritësit e zënë rob me procedurë të shkurtër, duke iu shqiptuar dënimin me vdekje. Reparte të veçanta të ushtrisë u vunë zjarrin Drenogllavës, Sadovinës, Begracës dhe fshatrave të tjera.¹⁷

16 Po aty, f. 112.

17 Po aty, f. 113-114.

Pas thyerjes së qëndresës në Grykën e Kaçanikut dhe në pikat e tjera, Shefqet Turgut Pasha i frikësohej riorganizimit të shpejtë të forcave kryengritëse. Duke dashur të evitojë sulmet e befasishme, ai vazhdoi operacionin kah Morava e Binçës me një terror të egër.

Me përfundimin e operacioneve në Karadak, në Moravën e Epërme, në rajonin në veri të Kaçanikut, dhe me kryerjen e aksioneve të çarmatosjes së popullsisë, forcat operative osmane u përqendruan në Ferizaj, ku Shefqet Turgut Pasha po realizonte pjesën e dytë të planit për shpartallimin e pikëqëndresave kryengritëse.¹⁸

Përleshja e radhës midis kryengritësve të udhëhequr nga Isa Boletini dhe forcave ushtarake të komanduara nga Mahmut Shefqet Pasha do të bëhen në Grykën e Carralevës. Forcat shqiptare që ishin drejtuar kah Carraleva për t'ju shkua në ndihmë Isa Boletinit dhe Hasan Budakovës u dezinformuan se gjoja lufta kishte marrë fund dhe s'kishin pse të vazhdonin rrugën e mëtejshme.¹⁹

Pas rënies së Grykës së Carralevës ushtria u përforcua edhe me 16 batalione tjera dhe i shpejtoi veprimet në pjesën perëndimore dhe qendrore të Kosovës. Një kolonë depërtoi shpejtë deri te Qafa e Duhlës, ku, pas një lufte të shkurtër, e theu grupin e kryengritësve, i vuri zjarrin fshatit Bllacë dhe vazhdoi të marshonte drejt Prizrenit, ku hyri pa ndonjë rezistencë.

Ndërsa Mahmut Shefqet Pasha shkante qytet pas qyteti duke bërë inspektimin e trupave dhe duke thirr parinë e vendit në biseda, dy kolona të ushtrisë, të përbëra nga 14 batalione, zhvillojnë operacione në Drenicë - Gjakovë dhe Mitrovicë – Rudnik – Pejë. Në mbështetje të urdhërësës së Portës së Lartë që operacioni ushtarak të çohet deri në fund me shtypjen definitive të lëvizjes shqiptare, më 12 qershor trupat osmane filluan

18 Po aty, f. 114.

19 Po aty, f. 121.

operacionet në zonën në perëndim të Rrafshit të Dukagjinit.²⁰ Në fillim të korrikut morën fund operacionet në sektorin perëndimor, në zonën e Gjakovës dhe të Pejës, dhe me këtë akt brutal mori fund shtypja e njërës prej kryengritjeve më të organizuara e më të mëdha të këtyre viteve në Vilajetin e Kosovës.

Ndonëse Kryengritja e vitit 1910, përfundoi pa arritur objektivat kryesore, megjithatë ajo pati një jehonë të jashtëzakonshme si brenda ashtu edhe jashtë vendit. Kjo kryengritje pa dyshim ishte kryengritja më e organizuar në hapësirat kombëtare shqiptare dhe si e tillë paralajmëronte vitet e kryengritjeve të stuhishme në interes të realizimit të programit kombëtar. Deputetët shqiptarë në Parlamentin Osman u akuzuan se kishin përkrahur kryengritjen ose kishin qenë në lidhje të fshehtë, ndërsa “Bashkimi” dhe organizatat e tjera u fajësuan si nxitës kryesorë të lëvizjes. Qarqet zyrtare të Portës së Lartë kryengritjen në Arnautllëk, siç e quanin ata, e vlerësonin aq sa ishte vepër e Seferëve dhe Boletinëve të ndryshëm, po aq e quanin vepër të Fuat Pashës së Prizrenit dhe të Bedri Pejanit, duke i dhënë asaj tiparet e një sintetizmi politik e ushtarak kombëtar.²¹

Letërkëmbimi i patriotëve Filip Kraja dhe Terenc Toçi, përshkruan përmasat e zhvillimit të Kryengritjes së Kosovës. Kraja më 18 maj 1910 do të shkruajë: *“Deri tani janë bërë 25 beteja. Humbjet e ushtrisë turke janë të mëdha. Morava, Kaçaniku, Karadaku, Gjilani ku kanë filluar betejat e para janë bombarduar pa mëshirë nga artileria turke... Duke u tërhequr nga fshatrat Shtime, Caralevë, Dule, Budakovë kryengritësit kanë luftuar për çdo pllamb me çmim të lartë gjaku. Të gjithë janë habitur se si kanë mundur të rezistojnë kaq gjatë. Banorët e këtyre krahinave janë mjaftë të varfër por të vendosur për të luftuar në mbrojtje të lirisë e të krenarisë së tyre”*.²²

20 Po aty, f. 128.

21 Po aty, f. 132.

22 Nevila Nika, *Përmbledhje dokumentesh mbi Kryengritjen Shqiptare*

Megjithëse Kryengritja e 1910-s në Kosovë u shua me gjak, ajo ngriti lartë moralin luftarak, duke ngjallur shpresat për flakjen e robërisë shekullore. Dalja në skenën historike të figurave me attribute patriotike nga mjediset popullore dhe qarqet intelektuale e politike ishin shenjat e dëshmisë se Lëvizja Kombëtare Shqiptare po i afrohej realizimit të qëllimit për pavarësinë e shtetit kombëtar.